індивідуальності передбачає об'єктивацію та мотивацію зовнішнього оцінювання, систематичне стимулювання внутрішнього (самооцінювання) шляхом само порівняння студентами результатів своєї діяльності, вчинків, окремих дій.

Висновки. Процес розвитку індивідуальності студента відбувається у напрямку вироблення та укріплення індивідуального стилю діяльності, стабілізації індивідуальних відмінностей індивідного та особистісного характеру, розвитку творчості, цілепокладання та суб'єктності. Розвиток інтегральної індивідуальності супроводжується появою нових властивостей, які забезпечують побудову індивідуально-окресленого стилю поведінки, діяльності та створення неповторного життєвого шляху. Процес формування домінантних властивостей індивідуальності на етапі професійної підготовки студента має багатофакторний характер і суттєво залежить від характеру навчально-виховних впливів, якості застосування стимулюючо-мотиваційних механізмів, серед яких провідне значення має надання можливості вибору, оцінювання та самоцінювання, самостійної практичної діяльності, планування та постановки мети, наявності відповідних індивідуальним можливостям студента завдань, тем, навчальних дисциплін, форм роботи тощо. Перспективними у даному напрямку стають питання удосконалення та запровадження технології розвитку індивідуальності студента в процесі професійної підготовки з урахуванням напрямку підготовки, освітньої спеціальності та спеціалізації.

Література

1. *Асмолов А.Г.* Культурно-историческая психология и конструирование миров: Психолог. Психопедагог. Психоисторик. – М.: Воронеж, 1996. – 768с.
2. *Боришевский М.Й.* Развитие саморегуляции поведения школьников. Дис. в форме научн. докл. …докт психол. наук: 19.00.07. – К., 1992. – 77с.
3. *Життєві* кризи особистості: Науково-методичний посібник: у 2ч./ Ред. рада: В.М.Доній, Г.М.Несен, Л.В.Сохань, І.Г.Єрмаков та ін. – К.: ІЗМН,1998. – Ч.1. Психологія життєвих криз особистості. – 359 с.
4. *Кузьменко В.У.* Теоретичні основи проблеми розвитку індивідуальності дитини // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С.Костюка / За ред. С.Д.Максименка. – К. : Нора-прінт, 2004. – Вип. 24. – С. 194-205.
5. *Татенко В.А.* Психология в субъектном измерении. – К.: Просвита, 1996. – 404 с.
6. *Титаренко Т.М*. Жизненный мир личности (структурно-генетический подход): Дис. ... докт. психол. наук: 19.00.07. – К., 1994. – 304 с.
7. *Швалб Ю.М.* Целеполагающее сознание (психологические модели исследования.- К.: Миллениум, 2003. – 152 с.

Відомості про автора:

Кузьменко Віра Ульянівна – доктор психологічних наук, професор кафедри теоретичної та консультативної психології Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій НПУ імені М.П.Драгоманова.

Статтю подано до друку 10.04.2015.

УДК 378.14

© Н. П. Кулеша, 2015 р.

Н. П. Кулеша (м. Київ)

УМОВИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ІЗ ДИСТАНТНИХ СІМЕЙ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті висвітлено умови соціально-психологічної адаптації студентів із дистантних сімей до навчання у вищому навчальному закладі. Автор аналізує роботи дослідників у цій галузі,

визначає всі фактори, які впливають на адаптацію студентів у ВНЗ. Репрезентуються основні соціальні та індивідуально-особистісні чинники адаптації студентів до навчання. У статті автором з'ясовується, що соціальні та індивідуально-особистісні чинники в рівній мірі впливають на студентів-першокурсників в цілому.

Ключові слова: *адаптація, студент, дистантна сім'я, навчання.*

В статье освещены условия социально-психологической адаптации студентов с дистантных семей к обучению в высшем учебном заведении.

Автор анализирует работы исследователей в этой области, определяет все факторы, которые влияют на адаптацию студентов в ВУЗе, условно разделяя их на две группы: социальные и индивидуально-личностные. Социальные факторы - это факторы, связанные с семьей (материальное положение семьи, социально-экологическое происхождение студента, взаимоотношения в семье, новая дидактическая ситуация, личность преподавателя, общения в студенческой группе). Индивидуально-личностные факторы - это особенность характера, психическое здоровье, учебная мотивация, профессиональный интерес и другие.

В статье автором выясняется, что социальные и индивидуально-личностные факторы в равной степени влияют на студентов-первокурсников в целом.

Ключевые слова*: адаптация, студент, дистантная семья, учение.*

The article highlights the conditions of social and psychological adjustment of students with distant family to study at university. The author analyzes the work of researchers in this area, determine all the factors that influence adaptation to high school students, roughly dividing them into two groups: social and individual personality. Social factors - factors associated with family (family financial situation, social and environmental origin student relationships in the family, a new didactic situation, personality teacher communication in the student group). Individual personal factors - a feature of temperament, mental health, academic motivation, and other professional interest.

The author finds that the social and individual personality factors equally affect first-year students in general.

Keywords: *adaptation, student, distant family study.*

Постановка проблеми. Проблема адаптації студентів до навчання наразі широко обговорюється в системі вищої освіти. Це питання не є випадковим: навчання у вищому навчальному закладі освіти для молодої людини є її зростанням та становленням як фахівця. Пошук шляхів успішної психологічної адаптації до змінених умов та нової діяльності є великою проблемою для студента, який вступив до ВНЗ. Ще складнішим цей процес є для студентів із дистантних сімей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню адаптації студентів до умов навчання у ВНЗ в сучасній психологічній літературі приділяється значна увага. Зокрема, це наукові пошуки Т. Алексєєвої, Ю. Бохонкової, Н. Герасимової, В. Демченка, І. Соколової, С. Гури, В. Штифурак та ін. Сучасні уявлення щодо протікання процессу адаптації людини грунтуються на роботах П. Анохіна, Г. Гартмана, О. Лазурського, І. Павлова, Ж. Піаже, І. Сєченова та ін. Визначенням поняття адаптації та вивченням основних аспектів цього процесу займалися А. Реан, А. Кудашев, А. Баранов, М. Яницький; над питанням особливостей адаптації студентської молоді до навчання у ВНЗ працювали такі вчені, як В. Казміренко, Е. Научитель, Н. Хазратова. Психологічна адаптація розуміється як один із провідних чинників і як необхідна умова соціалізації. Саме так її розглядав Л.С. Виготський, аналізуючи процес входження дитини у нові соціальні ситуації та процес формування у неї певного ставлення до суспільного оточення. Проблему дистантних сімей висвітлено у працях О.Безпалько, К.Б.Левченко, Ф.А.Мустаєвої, В.С.Торохтія, І.М.Трубавіної, Д.І.Пенішкевич та ін. Не дивлячись на значну увагу до цього питання, серед дослідників відсутнє

однозначне розуміння феномену адаптації, а відтак чинників та умов її успішного проходження, зокрема у студентів із дистантних сімей.

Метою статті є характеристика чинників на процес адаптації студентів із дистантних сімей до умов навчання у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Адаптація, як соціальне явище, являє собою процес включення особистості в нове для неї соціальне середовище, становлення її, активною функціонуючою частиною, об'єктом і суб'єктом відносин цього середовища. Критерії адаптації виявляють ступінь активності особи в колективі, різнобічність її діяльності, значення для суспільства чи колективу, що адаптується. Отже, адаптація – це процес вироблення певного режиму функціонування особистості, тобто бачення її в конкретних умовах місця і часу в такому стані, коли всі духовні і фізичні сили спрямовані і витрачаються тільки на виконання основних завдань, у нашому випадку на навчання і виховання [9].

Процес адаптації до ВНЗ – це «ламання» колишнього соціального стереотипу. Різке «ламання» багаторічного звичного стереотипу, основу якого складає відкрите за І.П. Павловим «психофізіологічне явище» - динамічний стереотип, іноді приводить до нервових зривів і стресових реакцій [1, с. 59].

Специфіка процесу адаптації студентів у ВНЗ визначається, насамперед, характером їхньої діяльності і зміною умов життєдіяльності у зв'язку зі вступом до навчального закладу. Соціально-психологічна адаптація першокурсників має специфічні особливості й обумовлена пристосуванням студентів до умов вищої школи, у процесі якого у студентів формуються взаємні відносини, покликання до обраної професії, колективний і особистий режим праці і побуту. Тому з проблемою адаптації студентів пов'язано багато проблем вищої школи і від успішного її вирішення залежать результати роботи професорсько-викладацького колективу по збереженню контингенту, підвищення якості знань і активності студентів.

Студент-першокурсник опиняється в ситуації подвійної адаптації: адаптація до умов конкретного вузу й адаптація до обраної професії. Л.К. Гришанов і Д.В. Цуркан вважають, що ці два компоненти адаптації взаємозалежні [8]. М.В. Буланова-Топоркова обстоює інший погляд на ситуацію подвійної адаптації. Вона виділяє в адаптації студентів до ВНЗ два компоненти: а) професійну адаптацію, під якою розуміється пристосування до характеру, змісту, умов і організації навчального процесу, вироблення навичок самостійності в навчальній і науковій праці; б) соціально-психологічну адаптацію - пристосування індивіда до групи, взаємини з нею, вироблення власного стилю поведінки [9].

Сьогодні науковці в Україні такі як: І. Трубавіна, Л. Ковальчук, Н. Куб'як, Л. Харченко, О. Безпалько, К. Левченко, Ф. Мустаєва, Д. Пенішкевич все більше цікавляться таким феноменом як дистантна сім'я. Насьогодні ще не достатньо вивчені особливості дистантних сімей, та їх вплив на виховання дітей, на формування їх як особистості. Аналізуючи особливості функціонування дистантних сімей можна побачити, що у таких сім'ях часто складаються умови виховання дітей аналогічні до умов неповної сім'ї.

Аналізуючи роботи дослідників, присвячені даній проблемі, усі фактори, що впливають на адаптацію студентів до вузу, як і у випадку з феноменом психологічної адаптації людини, можна умовно розділити на дві групи: соціальні й індивідуально-особистісні. Соціальні чинники – це чинники, пов'язані з родиною (матеріальне становище родини, соціально-екологічне походження студента, взаємини в родині, нова дидактична ситуація, особистість викладача, спілкування в студентській групі). Індивідуально-особистісні чинники – це особливість темпераменту, психічне здоров'я, навчальна мотивація, професійний інтерес та інші.

Соціальні чинники:

1. Чинники, що впливають поза ВНЗ. До цієї групи факторів відноситься досить великий спектр явищ, ми зупинимось лише на тих, що характеризують процес адаптації студента до нових соціальних умов.

Чинники, пов'язані з родиною.

1. Матеріальне становище родини. Проводячи порівняльний аналіз американських і вітчизняних студентів, такі вчені як, В.І. Чирков та Е.Л. Ділсі прийшли до висновку, що матеріальне становище родини (серед вітчизняних студентів) прямо не пов'язане з результатами адаптації. Однак, як відмічають автори, орієнтація на матеріальні фактори студентів з відносно бідних родин загрожує більш серйозними негативними наслідками для психологічного благополуччя, ніж подібна ситуація студентів із заможних родин [11].

2. Соціально-екологічне походження студента. Певна частина студентів після вступу до ВНЗ змінює не тільки своє соціальне становище, а й соціально-екологічне середовище. Бажання якнайшвидше влитися в міський ритм життя, одержати розваги, до яких раніше не було доступу, конкурують з навчанням. Таким чином, за даними Д.О. Андрєєвої, труднощі адаптаційного періоду пов'язують з переїздом у місто і самостійним життям поза родиною 28% студентів.

3. Взаємини в родині. М.В.Молоканов зазначає, що студенти повторюють зразки поведінки, властиві родичам, з якими вони найближче спілкуються. Так, наприклад, студенти, що спілкуються більше з батьком, відрізняються більшою соціальною сміливістю, потягом до нових відчуттів; студентки, орієнтовані на матір, більше зацікавлені в людях, товариські, у студентів наявна протилежна тенденція поводження в цьому випадку.

2. Чинники, що впливають у системі ВНЗ.

1. Нова дидактична ситуація (нові форми і методи навчальної роботи у вищій школі). Відомо, що методи навчання у вузі різко відрізняються від шкільних. У ВНЗ система навчання характеризується великим обсягом матеріалу, самостійністю і відповідальністю студента. Особливості переходу із середньої школи до ВНЗ пов’язані не тільки з перебудовую провідного типу діяльності, але і з більшим навантаженням. Необхідною умовою успішності студента є засвоєння нових для нього особливостей навчального процесу.

2. Особистість викладача. Відповідно до дослідження В.І.Чиркова, Е.Л.Ділсі, існує суттєвий зв'язок між стилем педагога і пріоритетами внутрішніх прагнень студентів. Проведені дослідження показали, що значущою для студентів молодших курсів є така риса викладача як уміння зрозуміти студента. Необхідною умовою ефективної адаптації в процесі навчання є наявність зворотного зв’язку. Мається на увазі взаєморозуміння, тобто розуміння іншої людини, тих взаємин, які складаються на різних рівнях взаємодії: «педагог – студент» тощо. Взаєморозуміння між студентом і викладачем розглядають як стан внутрішньої згоди, який має певні особливості, зумовлені характером і умовами навчальної діяльності. Виокремлюють три рівні взаєморозуміння педагога і студента: високий (характеризується адекватною високою взаємною оцінкою ділових якостей і позитивним емоційним фоном спілкування), середній (симпатії та антипатії в спілкуванні виникають епізодично, мають тимчасовий характер і виявляються не зовсім яскраво) та низький (характеризується відсутністю емоційного й інтелектуального контактів, негативною взаємною оцінкою як ділових, так і загально людських якостей) [186].

Індивідуально-особистісні чинники

Включення студента у нові види діяльності та нове коло спілкування відбувається на основі індивідуальних особливостей студентів. До цієї групи чинників можна віднести:

Індивідуально-типологічні особливості особистості студента. Як відзначає більшість дослідників, для успішного навчання у вузі й оволодіння професією необхідний не тільки міцний запас знань, отриманих у школі з освітніх предметів, а й наявність у студентів деяких психофізіологічних властивостей нервової системи, що визначаються майбутньою спеціальністю, за якою студент навчається, професійною спрямованістю вузу. До даної підгрупи були віднесені: особливості темпераменту, стать, нервово-психологічна напруга, психічне здоров’я.

1. Особливості темпераменту. Численними дослідженнями встановлено, що різні індивідуально-типологічні риси корелюють один з одним. З цього погляду можна говорити про тип темпераменту, що є індивідуальним формально-динамічним способом поводження. В.Г.

Молоканов і І.Ю. Соколова проаналізували взаємозв'язок особливостей нервової системи й академічної успішності: вивчивши спрямованість, динаміку емоційного стану першокурсників, автори визначили, що:

– особи зі слабкою нервовою системою більш тривожні, не впевнені в собі, характеризуються зниженою самооцінкою, більшою спрямованістю на завдання і взаємні дії;

– особи із сильною нервовою системою характеризуються підвищеною самооцінкою, більшою спрямованістю на себе, впевненістю в собі, менш тривожні; у них переважає прагнення до особистого престижу, першості, до задоволення своїх домагань; у них відзначається більше випадків академзаборгованості порівняно зі студентами, що мають слабку нервову систему [1, с. 67].

2. Стать. В.І.Чирков, Е.Л.Ділсі визначили, що в процесі адаптації жінки оцінюють значно вище важливість прихильності. Чоловіки оцінюють значно вище важливість популярності. Жінки оцінюють себе більш депресивними, більш енергійними, ніж чоловіки [11].

3. Нервово-психічна напруга (НПН). Психічний стан виступає як системна реакція адаптації, що гнучко змінює активність людини відповідно до змін у навколишньому середовищі. Нервово-психічна напруга є видом стану, фактором високоефективної діяльності і збереження нервово-психічного здоров'я людини [7].

4. Психічне здоров'я. Досліджуючи показники психічного здоров'я у американських і російських студентів, В.І. Чирков, Е.Л. Ділсі виявили відносно універсальну закономірність: чим сильніше людина орієнтована на внутрішні прагнення на противагу зовнішнім, тим кращі у неї показники психічного здоров'я [11].

5. Інтелектуальний розвиток. В.О.Якунін відзначає, що для успішного навчання у вузі необхідний досить високий рівень інтелектуального розвитку, зокрема сприйняття, уявлення, пам'ять, мислення, широти пізнавальних інтересів, рівня володіння певним колом логічних операцій і т.д. [13].

У студентів з високим рівнем інтелекту, як відзначає Т.Алексєєва, процес адаптації протікає більш важко порівняно зі студентами, що мають середній і низький інтелект. У них відзначаються труднощі, пов'язані із самоорганізацією, емоційна нестабільність, частіше спостерігається виникнення дидактичного бар'єра і зрив адаптації. На старших курсах відзначено, що інтелектуальний рівень у студентів не змінюється [1, с. 63].

5. Навчальна мотивація. Процес формування особистості майбутнього фахівця, що відповідає структурі мотивів і системі цілей, відбувається з перших днів перебування студента у вузі. Однак ефективність його може бути різною залежно від мотивації. У результаті проведеного дослідження Р.Р. Бибріх і І.О. Васильєв прийшли до висновку, що "у процесі адаптації до вузу відбувається не просте пристосування старої структури навчальних мотивів і системи цілей до нових вимог, а їхня корінна перебудова. Як показав аналіз, структура цілей у початковий період адаптації дестабілізована, що виявляється у відсутності концентрації цілей, у появі безлічі невизначених цілей та у не розробленості окремих загальних цілей. У процесі перебудови знаходиться і структура мотивів. Широкі соціальні, пізнавальні і професійні мотиви, що виявляються у переважної більшості студентів, найчастіше знаходяться в латентному стані, ще не перетворилися в реально діючі" [4]. Подальший аналіз динаміки навчальної мотивації, проведений В.А.Якуніним, дозволив установити, що вона звичайно дедалі знижується від курсу до курсу [13].

6. Професійний інтерес. Г.Д. Бабушкін розглядає професійний інтерес як складне особистісне утворення, що виникло у процесі професійного самовизначення і являє собою мотивоване суб'єктивне ставлення до конкретної професійної діяльності, яке усвідомлюється і переживається особистістю. Професійний інтерес містить у собі наступні компоненти: емоційний, мотиваційний, інтелектуальний, вольовий [3]. Розчарування в обраній професії, що виникає в процесі навчання, в більшості випадків пов'язане з тим, що студенти першого курсу не мають досить повного уявлення про свою професію.

Отже, зазначені чинники, такі як соціальні та індивідуально-особистісні, в рівній мірі впливають на студентів-першокурсників в цілому. Але існують чинники, які в найбільшій мірі відіграють роль в адаптації до умов навчання у ВНЗ у студентів із дистантних сімей.

Серед соціальних факторів, варто звернути увагу на такі , як:

1. Взаємини з батьками. У дистантних сім'ях відбувається відчуження дітей від батьків у зв'язку з втратою постійних контактів, відносини набувають формального характеру, пріоритет, на жаль, надається економічним взаємовідносинам. Студенти із дистантних сімей мають дефіцит прояву позитивних почуттів, як по відношенню до іншої особи (до батьків), так і по відношенню до себе (відчути ніжність, лагідність, любов матері чи батька), тобто відчути себе цінним для значущих дорослих, їм не вистачає ласки, батьківського тепла та любові, повноцінного виховання. На жаль, до таких дітей змінюється ставлення їх найближчого оточення: знущання та лупцювання з боку однолітків, однокласників, старшокласників, жорстоке поводження зі сторони родичів: бабусі, тітки, батька, вітчима, мачухи, сусідів. Відсутність емоційного контакту з батьками іноді призводить до внутрішнього протесту проти розлучення з ними, який може проявлятися у зловживанні психоактивних речовин, неадекватної самооцінки, дезадаптаційна поведінки, соматичних захворюваннях.

Особливо актуальною постає проблема формування ціннісних орієнтацій студентів в дистантних сім'ях, оскільки саме в родині особистість засвоює перші фундаментальні моральні принципи та норми, духовні цінності [2].

В умовах дистантної сім'ї, у зв'язку з відсутністю одного, а часом і двох батьків, спостерігається зміна системи стосунків між батьками і дітьми, яка впливає на систему сім'ї в цілому: на функціонування як всередині цієї системи, так і поза нею. Адже структура інтеракцій між батьками і дітьми окреслює норми, правила, зразки поведінки дітей, тобто якість їхнього соціального досвіду [8].

Процес адаптації студента до ВНЗ часто супроводжується конфліктами з батьками. Т.М. Буякас відзначає "украй поширений у студентській сфері конфлікт неприйняття батьків, який тягнеться ще з підліткового віку" [5]. Однак, як показують дослідження, після закінчення процесу адаптації відбуваються принципові зміни у відносинах з батьками.

2. Спілкування в студентській групі. Повноцінна адаптація до умов вузу неможлива без спілкування з однолітками. Характер і сила впливу групи на студентів залежать від того, який психологічний клімат склався в академічній групі під впливом суспільно значущої діяльності студентів. В.І.Секун відзначає, що в студентській групі існують два види взаємин: офіційні, установлення яких обумовлене раціональними мотивами, і неофіційні, де п емоційні відносини. Саме неофіційні взаємини є в студентському віці найбільш значущими [11].

Студенти із дистантних сімей орієнтуються на думку оточуючих, прагнуть належати до групи, тим самим проявляють високу конформність, почувають страх бути соціально неприйнятим та відкинутим. Такі результати є наслідком, того що студент знаходиться у неповній сім'ї, де відчуття самотності трансформується і на відносини з оточуючим середовищем.

Природно студент потребує тісного емоційного контакту з батьками, у дистантних сім'ях відсутність якого створює незадоволеність життєво важливої потреби в любові, а це обертається в поведінці студента агресивністю, роздратованістю, стурбованістю, симптомами боязливості і тривожності.

Взагалі, діти трудових мігрантів мають ті самі проблеми, що й їхні однолітки: складності процесу соціалізації особистості, проблеми з навчанням, побудови взаємин з протилежною статтю тощо. Але через відсутність батьків у них виникають додаткові проблеми: переживання за батьків, неспокій, самотність, страх, надмірні намагання самоствердитися. Нерідко це проявляється у девіантній поведінці, конфліктах у студентській групі.

Отже, ми дійсно можемо говорити, що особливості спілкування підлітка в сім'ї залежать від її благополуччя та стабільності. Коли один із батьків виїжджає за кордон, створюється криза у

формуванні його особистості. Деформуючий характер впливу кризової ситуації на поведінку особистості в цілому може стати або реальною можливістю ще одного провалу в житті, етапом дезадаптації.

Висновки. Отже, психологічна адаптація студентів із дистантних сімей до вищого навчального закладу носить специфічний характер, що визначається зокрема характером їхньої діяльності, умовами вузу. Процес соціально-психологічної адаптації характеризується низкою чинників, які впливають на адаптацію до умов навчання у вищому навчальному закладі. Серед них основними є: невизначеність мотивації вибору професії; нові умови діяльності у вузі, професійний інтерес, психічне здоров'я, інтелектуальний розвиток, тощо та актуальними для студентів із дистантних сімей: взаємини з батьками, спілкування у студентській групі.

На процес психологічної адаптації рівною мірою впливають дві групи чинників: соціальні й індивідуально-особистісні, проте залишаються недостатньо вивченими а також не розрізнені аспекти індивідуально-типологічних проявів адаптації, трансформації її характеристик на успішність студентів, що й зумовило вибір напрямку емпіричного дослідження.

Література

1. *Алексєєва Т.* Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі [Текст]: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Алексєєва Тетяна Валентинівна. — К., 2004. — 176 с.
2. *О понятии* адаптации. Исследование адаптации студентов к условиям учебы в вузе [Текст] / Д.А. Андреева / / В сб.: Человек и общество. Под ред. Б.Г. Ананьева и др. Ученые записки. – Вып.XIII. – 1973. – С.62-69.
3. *Взаимосвязь* профессионального интереса и склонности к педагогической деятельности [Текст] / Г.Д. Бабушкин / / Вопросы психологии. – 1987. – №2. – С.62-69.
4. *Особенности* мотивации и целеобразования в учебной деятельности студентов младших курсов [Текст] / М.Р. Бибрих, И.А. Васильев / / Вестник МГУ. – Сер.14. Психология. – 1987. – № 2. – С.20-30.
5. *О проблемах* становления чувства самоидентичности у студентов-психологов [Текст] / Т.М. Буякас / / Вестник МГУ. – Сер.14. Психология – 2000. – №1. – С.56-62.
6. *Дичев Т.Г.* Проблемы адаптации и здоров'я [Текст] / Дичев Т.Г. – М.: Наука, 1976. – 114с.
7. *Натаров В.И.* Индивидуально-психологические особенности у студентов-заочников и успешность их обучения [Текст] / В.И Натаров., А.С. Соловьев / / Вопросы психологии. – 1989. – №5. – С.52-55.
8. *Петровская Л.А.* Компетентность в общении. Социально-психологический тренінг [Текст] / Л.А Петровская. – М.:МГУ, 1989. – 137с.
9. *Петровский А.В.* Личность. Деятельность. Коллектив [Текст] / А.В Петровский. – М.: Политиздат, 1982. – 254с.
10. *Фонарев А.Р.* Формы становления личности в процессе ее профессионализации [Текст] / А.Р. Фонарев / / Вопросы психологии. – 1988. – №2. – С.88-93.
11. *Чирков В.И.* Связи между здоровьем студентов и их жизненными стремлениями, восприятием родителей и учителей [Текст] / В.И. Чирков, Э.Л Дилси / / Вопросы психологии. – 1999. - №3. – С.48-57.
12. *Штарке К.* Студенты. Становление личности [Текст] / К. Штарке. – М.: Прогресс, 1982. – 134с.
13. *Якунин В.А.* Педагогическая психология [Текст] / В.А. Якунин. – СПб.: Полиус, 1998. – 639 с.

Відомості про автора:
Кулеша Наталія Петрівна – аспірант кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія».

Статтю подано до друку 14.04.2015.

УДК 37.015.31:17.022.1
© Л. В. Лохвицька, 2015 р.

Л. В. Лохвицька (м. Київ)

БАЗОВІ ТЕОРІЇ МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ У ЗАРУБІЖНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

У статті подано аналіз базових теорій морального розвитку особистості у зарубіжній психології. Представлено основні позиції досліджень психології моралі у роботах таких психологів: Ж. Піаже, Л. Кольберга, Дж. Реста, А. Колбі, У. Деймона, А. Блазі і Р. Бергмана. Розглянуто взаємозалежність у моральному розвитку особистості між моральними судженнями, моральною мотивацією, моральним вчинком і моральною ідентичністю. Розкрито сутність стадіальних концепцій (Ж. Піаже, Л. Кольберг), чотирьохкомпенентної моделі моралі (Дж. Рест), теорії морального наслідування (А. Колбі і У. Деймон), теорії моральної ідентичності та мотивації (А. Блазі) і синтетичної моделі морального розвитку (Р. Бергман), які унаочнені схемами. На основі критичного узагальнення доведено переваги останньої, що об'єднує в собі напрацювання всіх попередніх і є інтегрованою концепцією морального розвитку особистості.

***Ключові слова**: моральний розвиток, особистість, теорія, моральні судження, моральна мотивація, моральні дії, моральні вчинки, моральна інтеграція, моральна ідентичність, модель морального розвитку.*

В статье представлен анализ базовых теорий нравственного развития личности в зарубежной психологии. Раскрываются основные позиции исследований в области психологии морали в работах: Ж. Пиаже, Л. Кольберга, Дж. Реста, А. Колби, В. Дэймона, А. Блази и Р. Бергмана. Рассматривается взаимозависимость между моральными суждениями, моральной мотивацией, моральным поступком и моральной идентичностью в нравственном развитии личности. Характеризируется сущность стадиальных концепций (Ж. Пиаже, Л. Кольберг), четырехкомпонентной модели морали (Дж. Рест), теории моральной интеграции (В. Деймон), теории нравственного подражания (А. Колби и В. Дэймон), теории моральной идентичности и мотивации (А. Блази), а также синтетической модели нравственного развития (Р. Бергман) через наглядные схемы. На основе критического обобщения материалов доказано преимущества последней, объединяющей в себе наработки всех предыдущих, которая является интегрированной концепцией нравственного развития личности.

***Ключевые слова**: нравственное развитие, личность, теория, моральные суждения, моральная мотивация, моральные действия, моральные поступки, моральная интеграция, моральная идентичность, модель нравственного развития.*

The article focuses on the basic theories of moral development of personality in foreign psychology. It is also include main research positions in psychology of morality in the works of such psychologists as J. Piaget, L. Kolberg, J. Rest, A. Colby, W. Damon, A. Blasi and R. Bergman. It is also considering interdependence of personal moral development between moral judgments, moral motivation, moral behavior and moral identity. It is also reveal the essence of the concept of stages (J. Piaget & L. Kolberg), of quadruple morality model (J. Rest), theory of moral integration (W. Damon), theory of moral imitation (A. Colby & W. Damon), theory of moral identity and motivation (A. Blasi) and synthetic model of moral development (R. Bergman), what are illustrated with schemes. On the basis of critical generalization